

ישראל, ארצות-הברית, סין והודו – שותפויות נוגדות אינטרסים

עודד ערן

מאז שנות התשעים של המאה הקודמת חל שיפור משמעותי במאזן היחסים הבינלאומיים של ישראל, ובמיוחד בהיבט הכלכלי. התפוררות הגוש הקומוניסטי, כינון היחסים עם הודו וסין ושדרוג היחסים עם האיחוד האירופי אפשרו לישראל פריצה לשווקים חדשים, תוך מינוף היכולות המתפתחות שלה בתחומים מגוונים, מפיתוח וייצור מערכות נשק ועד התפלה ומחזור של מים והשקיה.

הזירה הבינלאומית, שהתאפיינה בדו־קוטביות גושית עד נפילת המשטר הסובייטי ברוסיה, ולאחר מכן – במשך כשני עשורים – בעליונות הבלתי מעורערת של ארצות-הברית, שינתה את פניה. העליונות הצבאית הטכנולוגית של ארצות-הברית נותרה בעינה, אך שינויים תרבותיים-פוליטיים עמוקים במיוחד במערב – כמו הצורך של ההנהגה הפוליטית להסביר לקהל הבוחרים את השימוש בכוח צבאי, ההתנגדות בדעת הקהל למבצעים צבאיים שקשה להסבירם במונחים של "הגנה על המולדת" והביקורת הקשה על שימוש "לא פרופורציונלי" בכוח צבאי – כל אלה גורמים לצמצום הפער הנוצר מעצם העליונות הטכנולוגית.

בד בבד עם התפתחות התהליכים שהפחיתו את יכולתה או את רצונה של ארצות-הברית להביא לידי ביטוי את עליונותה הצבאית-טכנולוגית, קמו לצידה מעצמות כלכליות כמו האיחוד האירופי, סין ובעתיד הלא-רחוק אולי גם הודו ואחרות. לצד הגופים הכלכליים הבינלאומיים המסורתיים כמו הבנק העולמי וקרן המטבע הבינלאומית, שבהם יש לארצות-הברית שליטה שנקבעה בעקבות מלחמת העולם השנייה, נוצרו התארגנויות חדשות על בסיס גיאוגרפי או עוצמה כלכלית שבהן ארצות-הברית אינה חברה, או שחברותה אינה מקנה לה עליונות, כאשר יכולתה של מדינה להסתפח להתארגנויות אלו היא מרכיב חשוב בעוצמתה הכלכלית ואף המדינית (בנקים אזוריים למשל, או ה־20G).

המרחב האסטרטגי המדיני-ביטחוני-כלכלי שבו תמרנה ישראל ב-1990 השתנה לאין ערוך משום סיבות אלו, ומפת האינטרסים הכלכליים-מדיניים ב-2018 עברה מהפך ניכר. כמו לפני שלושים שנה, העוגן המדיני והביטחוני של ישראל היה ונשאר נטוע בארצות-הברית, כאשר אירופה היא עדיין שותפת הסחר העיקרית, ואחריה ארצות-הברית. אך זו הצגת דברים פשטנית קמעה, שכן היא אינה מציגה את עלייתה של אסיה במאזן הסחר של ישראל (האזרחי והביטחוני), ואת העלייה הפוטנציאלית של ענפים כמו חדשנות בתחומים שונים או בנושא האנרגיה.

כמו במדינות אחרות, גם בישראל התגבשה הבנה של הפוטנציאל הכלכלי האדיר הטמון בסין, והיא כיוונה את מאמציה לפיתוח הקשרים בתחום זה בין שתי המדינות. עניינה של סין בישראל נבע מכמה יתרונות שחלקם הוזכר בפתח – חדשנות בתחומים שונים, כולל בתחום של פיתוח מערכות נשק, חדשנות בתחום החקלאות ובמיוחד בהשקיה, וחדשנות בתחום ייצור המזון – נושא בעל חשיבות עליונה במדינה ריכוזית כסין, המעמידה את ביטחון המזון במקום גבוה בסדרי העדיפויות שלה.

כל עוד התמקד המאמץ הישראלי-סיני לקידום היחסים בנושאים אזרחיים מובהקים, לא נוצר כל ניגוד אינטרסים בין ארצות-הברית לישראל. הבעיה התעוררה בכל עוצמתה כאשר ב-1999 הגיעו ישראל וסין להסכם על אספקת מטוס מכ"ם. אף כי במטוס לא היו רכיבים או טכנולוגיות אמריקאיות אילץ הממשל האמריקאי את ישראל לבטל את העסקה, תוך איום בקיצוץ משמעותי (250 מיליון דולר) בכספי הסיוע הביטחוני. העסקה בוטלה ובמשרד הביטחון הוקם אגף מיוחד לפיקוח על היצוא. לפחות במקרה נוסף התערבה ארצות-הברית למניעת עסקה של יצוא ביטחוני ישראלי לסין.

יש לציין כי בשנים 1999–2000 סין טרם נתפסה כאיום על ארצות-הברית או על בעלות בריתה, ואחד ההסברים שניתן ללחץ האמריקאי היה האיום של סין על טייוואן והסכנה לעימות בין סין לארצות-הברית על רקע זה. תוך עשור השתנו פני הדברים, כאשר זירת ההתגוששות בין ארצות-הברית לסין הורחבה והתפרסה על פני אזורים נרחבים של האוקיינוס השקט. נאומו של הנשיא הסיני שי ג'ין-פינג בקונגרס המפלגה הקומוניסטית מלמד על השינוי העמוק שחל בהתנהלותה של סין במעגלים האסטרטגיים הקרובים והרחוקים, הנתפסים בראייתה כחיוניים לקידום האינטרסים הביטחוניים והכלכליים שלה, וכן בהתייחסותה של ארצות-הברית לשינוי.¹ נשיא סין מדגיש את הרפורמות שבוצעו בחמש השנים האחרונות בצבא הסיני תוך שיפור האימון והמוכנות למלחמה "ונטילת משימות גדולות הקשורות להגנת זכויות ימיות, לוחמה בטרור, שמירת יציבות... ושירותי ליווי לאוניות במפרץ עדן.... האצנו את פיתוח הנשק והציוד, והייתה לנו התקדמות רבה בפיתוח המוכנות הצבאית. הכוחות של צבא העם התקדמו בצעד גדול בדרך לבניית כוח עוצמתי עם מאפיינים סיניים".² כמו בנושאים אחרים, נשיא סין הציב יעדים: מיכון הצבא עד שנת 2020, השלמת תהליך

המודרניזציה המלאה של כל הזרועות עד שנת 2035 והפיכת כוחות הצבא ל"כוחות ברמה עולמית" לקראת אמצע המאה ה־21.³

לצד הכלים הצבאיים מפתחת סין עוצמה כלכלית ההופכת אותה למעצמה המובילה במספר תחומים ומקנה לה עוצמה פיננסית אדירה. למימוש החזון של נשיא סין הוצבו גם כלים מדיניים־כלכליים בדמות 'יוזמת דרך המשי החדשה' (Belt and Road Initiative, BRI) והמכשיר הפיננסי – הבנק האסייתי להשקעות ולתשתיות (Asian Bank for Investment and Infrastructure, AIIB).

במקביל החלה ארצות־הברית מאז ראשית המאה ה־21 להגביר את עניינה באזור המערבי של האוקיינוס השקט. על התפנית בישרו רבים אבל בלטה בכך הילרי קלינטון, שרת החוץ בתקופת הכהונה הראשונה של אובמה, שהדגישה את עליית חשיבותו של אזור אסיה, האוקיינוס השקט והאוקיינוס ההודי, ואת הצורך של ארצות־הברית להפנות משאבים דיפלומטיים, כלכליים ואסטרטגיים לחלק זה של העולם.⁴ התפיסה האסטרטגית הזו התחדדה עוד יותר במסמך השנתי של אסטרטגיית הביטחון הלאומי, מסוף 2017:

"ארצות־הברית תיתן מענה לתחרות הגוברת בתחום הפוליטי, הכלכלי והצבאי, שבה אנחנו מתמודדים ברחבי העולם... סין ורוסיה קוראות תיגר על עוצמתה של ארצות־הברית, על השפעתה ועל האינטרסים שלה, בניסיון לשחוק את הביטחון ואת השגשוג שלה. הן נחושות לצמצם את מידת החופש וההגינות בכלכלה, להגדיל את צבאותיהן ולשלוט במידע ובנתונים לשם דיכוי החברה בהן וכדי להרחיב את השפעתן. [...] סין ורוסיה רוצות לעצב עולם הפועל בניגוד לערכים ולאינטרסים האמריקאיים. סין מבקשת להרחיק את ארצות־הברית מהאזור האינו־פסיפי, להרחיב את טווח המודל הכלכלי שלה, המבוסס על מניעים מדיניים, ולכונן סדר אזורי חדש שיפעל לטובתה".⁵

במסמך על 'אסטרטגיית ההגנה הלאומית' מינואר 2018 משתמש משרד ההגנה האמריקאי באותן מילים, ומוסיף: "תחרויות אסטרטגיות ארוכות טווח עם סין ורוסיה הן בעדיפות עקרונית של המשרד, ומצריכות השקעה נרחבת ומתמדת..."⁶.

על אף חילופי הביקורים של נשיאי סין וארצות־הברית ב־2017, היחסים בין שתי המעצמות מתוחים וחזיתות העימות ביניהן משתרעות על פני תחומי הסחר, החדשנות, ההשקעות, המדיניות כלפי איראן וצפון קוריאה ומדיניותה של סין בים סין הדרומי. במחצית 2018 החריפה מלחמת הסחר בין שתי המדינות. החלטת הממשל להפעיל מיולי את סעיף 301 בחוק הסחר, המקנה לו את הסמכות להטיל מכסים באופן חד־צדדי ולהגדיל את שיעור המכס על יבוא ברזל, אלומיניום ומוצרי אלקטרוניקה מסין,

גררה תגובה סינית חריפה וזהה – העלאת מכסים על יבוא מארצות-הברית שערכו 34 מיליארד דולר (אחרי שזו ניסתה קודם לכן לצנן את הרוחות).

התהליך שהחל במפגש הנשיא טראמפ ומנהיג צפון קוריאה קים ג'ונג-און ב־12 ביוני בסינגפור עדיין בעיצומו, ותוצאותיו הסופיות אינן ידועות. תפקידה של סין גם הוא שנוי במחלוקת, כאשר מחד גיסא, סין מעוניינת בהסדרת הסכסוך, ומאידך גיסא, אין לה עניין להעניק הישג בינלאומי לנשיא האמריקאי. בעלות בריתה של ארצות-הברית באזור, שרוצות כמובן בפירוק כוחה הגרעיני של צפון קוריאה, עלולות להתאכזב מהתוצאה המיידית עוד בטרם הושג הסכם מוחשי על תהליך הפירוק, כלומר, החלשת הנוכחות והפעילות הצבאית של ארצות-הברית באזור. תוצאה כזו עשויה לחזק את מעמדה של סין מול יפן ודרום קוריאה.

מול התחרות העוינת שמחריפה בין ארצות-הברית לסין, ישראל מציגה מערכת יחסים מתפתחת עם סין, במיוחד בתחום הכלכלי. ביקור ראש ממשלת ישראל בסין במארכ 2017 נוצל לחתימה על יותר מעשרה הסכמים בנושאים מגוונים. ההסכמים משקפים רק חלק ממערכת הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות, ואליהם יש לצרף את חברותה של ישראל ב־AIB, את עניינה בפרויקט הדגל של סין – ה-BRI ואת מעורבותן של חברות סיניות במספר פרויקטים גדולים של תשתית, בעיקר בתחום התחבורה הימית והיבשתית של ישראל. עניינה הכלכלי העיקרי של סין בישראל הוא במרחב החדשנות. בהודעה המשותפת במהלך הביקור הסכימו שתי המדינות לשדרג את יחסיהן ל'שותפות כוללת בחדשנות' (Innovative Comprehensive Partnership). בנושא רחב ובלתי מוגדר זה טמונה הזדמנות לישראל להתחבר למנוע פיננסי וכלכלי בדמותו, אבל גם לסיכון שאסור להתעלם ממנו בשני מישורים. הראשון הוא בתחום שמירת הנכסים והיתרונות של פירות החדשנות הישראלית, ויכולתה להתחרות בהצלחה בזירה הבינלאומית עם מדינות בעלות יכולות דומות. מעבר לעניינו של המשקיע-חדשן הישראלי בשימור יכולותיו לטווח ארוך ככל האפשר, חשוב שגם למדינה יהיו כלים של ניטור, ובתחומים רגישים גם אישור לשיתופי פעולה עם גורמים חיצוניים. לעניין זה משיק גם ההקשר האמריקאי. במסמך של הבית הלבן על אסטרטגיית הביטחון הלאומי נאמר:

"מדי שנה מתחרים כמו סין גונבים קניין רוחני אמריקאי הנאמד במאות מיליארדים של דולרים.... לאורך השנים, מתחרים השתמשו באמצעים מתוחכמים כדי להחליש את הכלכלה והעסקים שלנו... עלינו להגן על הבסיס של החדשנות הלאומית-ביטחונית שלנו מפני מתחרים..."⁷.

שיתופי הפעולה הקיימים ואלו שייתכן כי ייווצרו בעתיד בין גורמים סיניים (ואחרים) לישראלים עלולים לגלוש לתחומים או לנושאים שבהם ייתכן חיכוך עם שיקולים

אמריקאיים מול סין. מערכת הבקרה שפיתחה ארצות־הברית על יצוא ציוד, תוכנה וטכנולוגיה בעלי רגישות גבוהה לביטחון הלאומי מקנה לה פריסה רחבה של מידע על קשרים והתקשרויות עסקיות, כולל עם גופים עסקיים מחוץ למדינה. היא מדגישה את הצורך של מדינות כמו ישראל – שלקהילת העסקים שלה יכולת ביטחונית־טכנולוגית גבוהה וגם קשרי גומלין רחבים עם ארצות־הברית – במערכת דומה של חקיקה ואמצעי רישוי ואכיפה שתמנע נזקים מדיניים וכלכליים.

הפעילות הסינית בתחום התשתיות בישראל תורמת לשיפורים החשובים שחלים בשנים האחרונות, במיוחד בפיתוח שני הנמלים המרכזים של ישראל, חיפה ואשדוד, ובתחום הרכבות. בקידום תוכניות פיתוח בתחומים אלו, כמו למשל הנחת מסילות ברזל מחוץ הים התיכון אל חוף ים סוף, יהיה צורך להתחשב ביחסי ישראל עם מדינות שכנות ומדינות אחרות הפועלות בתחום התשתיות, ולהפעיל שיקולים מדיניים, כלכליים ומשפטיים.

על אף הקרבה הגיאוגרפית ביניהן, הודו שונה בכל אמת מידה משכנתה סין, וכך גם במרכיבים שונים ביחסיה עם ישראל. הודו אומנם הצביעה נגד החלטת החלוקה ב־1947, אך הכירה במדינת ישראל ב־1950 והסכימה לנוכחות נציג ישראלי – לא בבירה דלהי אלא במומבאי. פריצת הדרך נרשמה ב־1992, במקביל לזו עם סין, ושתי המדינות כוננו עם ישראל יחסים דיפלומטיים מלאים. עד היבחרו של נרנדרה מודי לתפקיד ראש ממשלת הודו ב־2014, הצבעותיה של הודו בארגונים הבינלאומיים בנושאים הקשורים לסכסוך הישראלי־פלסטיני לא היו שונות מאלו של סין. מאז חל שינוי מסוים כאשר הודו עברה מתמיכה אוטומטית בצד הפלסטיני להימנעות, ומודי הוא ראש הממשלה ההודי הראשון שביקר בישראל, ביולי 2017.

נתוני הסחר הגלויים בין הודו לישראל (כמיליארד דולר לכל כיוון ב־2017) אינם משקפים את התמונה המלאה, שכן הם אינם כוללים את היצוא הביטחוני. בתחום זה ארצות־הברית אינה גורם מדיני מעכב. ממשל בוש הוא שאישר ב־2004 את מכירתו מישראל להודו של מטוס המכ"ם 'פלקון', אשר ממשל קלינטון מנע בשנת 2000.⁸ זוהי רק דוגמה למערכת היחסים בתחום הביטחוני, שהתרחבה בשני העשורים האחרונים והפכה את ישראל ליצואנית הנשק השנייה בגודלה להודו, שהיא יבואנית הנשק הגדולה ביותר. מנגד, העובדה שגם תעשיית הנשק האמריקאית רואה בהודו את יעד היצוא הראשי שלה גורמת לתחרות סמויה עם אפשרות חיכוך.⁹

מעבר לחילופי הביקורים – הנשיא ריבלין בנובמבר 2016, ראש הממשלה ההודי מודי בישראל ביולי 2017 וראש הממשלה נתניהו בהודו בינואר 2018 – מתפתחים קשרי הכלכלה בין הודו לישראל ושתי המדינות דנות על כינון אזור סחר חופשי ביניהן. "...תהליכי ההתפתחות של הודו הופכים אותה למדינה בעלת פוטנציאל כלכלי אדיר..."

היא מהווה יעד אסטרטגי ראשון במעלה עבור היצוא הישראלי", נאמר בסקירה של מכון היצוא.¹⁰

אף שבמישור הרשמי של היחסים עם סין לא עלתה על הפרק שאלת היחסים הביטחוניים של ישראל עם הודו, אין ספק שהתחממות היחסים "נרשמה" בבייג'ינג, גם בשל עליית המתח בין הודו לסין. סכסוכי הגבול בין השתיים נמשכו גם ב-2017, וכך גם עניינו של הדלאי לאמה וביקורו באזור המריבה ארונצ'ל פרדש. המתיחות גאתה במיוחד על רקע ניסיונה של סין לסלול דרך באזור הגבול דוקלם, הנתון במחלוקת בין סין לבהוטן ויש לו חשיבות אסטרטגית להודו. בשנים האחרונות גברו החשדנות והעוינות על רקע פעילותה של סין לקידום 'יוזמת דרך המשי החדשה', שהיא ובמיוחד ההסתעפות הימית שלה נראית בעיני הודו כמנוגדת לביטחונה. הודו נמנעה מהשתתפות בפעילויות של סין סביב התוכנית, ומנגד החליטה להצטרף לדיאלוג הביטחוני המרובע שהתחדש בין ארצות-הברית, יפן, הודו ואוסטרליה. סין מצידה הביעה מורת רוח כלפי הפורום הזה ובמיוחד כלפי הרכיב הימי שבו. החשיבות שממשל טראמפ מקנה לפעילות במרחב האינדו-פסיפי רק מחזקת את תחושתה של סין שזוהי תגובה מודרכת של ארצות-הברית לפעילות שלה בים סין הדרומי.¹¹ תגובתה של הודו להשפעה הגוברת של סין במרחב זה התבטאה בפסגה של עשרה מנהיגי איגוד מדינות דרום-מזרח אסיה (ASEAN) עם הודו בינואר 2018, שהסתיימה ב'הצהרת דלהי' המדגישה, בלי לאזכר את סין, את חופש השיט והתעופה באזור.¹² הודעת הסיכום משקפת פעילות משותפת רחבת היקף וחוסר נחת בקרב מדינות האיגוד מול התחזקות הגישה הסינית האגרסיבית באזור, מנקודת מבטן.¹³

כינון וניהולן של מערכות היחסים העדינות והמורכבות האלו במרובע ישראל-סין-הודו-ארצות-הברית הם הישג מרשים של מדיניות החוץ של ישראל ושל היכולות שהתפתחו בישראל בנושאים מגוונים, מתעשיית הביטחון ועד טכנולוגיות של השקיה וייצור מזון. מערכות היחסים הללו תורמות גם לעוצמה המדינית-ביטחונית של ישראל וגם לזו הכלכלית, אך הן לא נטולות סתירות והתלבטויות. לא כל צלעות המרובע הזה שוות. ברור כי הצלע האמריקאית "ארוכה" יותר, ועל אף העלייה בחשיבותן של הודו וסין לעולם ולישראל, אין תחליף בעתיד הקרוב לארצות-הברית, ובוודאי לא תחליף מדיני-ביטחוני. אין כל חברה אחרת במועצת הביטחון של האו"ם שתטיל וטו על הצעות החלטה אנטי-ישראליות, ואין כל מדינה אחרת שישראל יכולה להגיע עמה לדרגת שיתוף הפעולה הביטחוני הקיים בינה לבין ארצות-הברית.

לעומת היחסים עם ארצות-הברית, היחסים עם סין והודו מצויים במישור אחר גם משום שחסרים בהם הממד היהודי, הממד ההיסטורי והממד התרבותי. לאלו אין ולא יהיה תחליף. גם אם תשנה הודו את דפוסי התנהגותה בארגונים בינלאומיים באופן דרמטי וסין תפעיל את זכות הווטו שלה במועצת הביטחון כאשר יידונו נושאים

מתחום הסכסוך הישראלי-פלסטיני, לא יגיעו היחסים של ישראל עמן למידת הקרבה הקיימת ביחסי ישראל עם ארצות-הברית.

לארצות-הברית, סין והודו יחסים הדוקים עם מדינות ערב. שתי האחרונות תלויות ביבוא אנרגיה מהמדינות במפרץ הפרסי המפיקות נפט וגז טבעי, ותלות זו תלך ותתעצם עם הגידול באוכלוסייה והאצת קצב הגידול במגזר התעשייתי. הרצון להפחית את השימוש בפחם יביא גם הוא לשימור ואף לגידול ביבוא מקורות האנרגיה מן המזרח התיכון. במקרה של הודו גם גורם העברת הכספים של הודים העובדים במדינות ערב אינו מבוטל.¹⁴ בשתיהן מצויה אוכלוסייה מוסלמית גדולה, וממשלות הודו וסין מגלות רגישות מובנת להלכי הרוח בקהילות מיעוטים אלו. יצוין שאין בקרבן סימנים לפעילות אנטי-ישראלית, ואין גם הוכחה שקיומן משפיע על התנהלותן של הודו וסין בגופים בינלאומיים, בכל הקשור ליחסי ישראל עם שכנותיה. גם הודו וגם סין לא גילו עד כה רצון למעורבות מדינית בענייני האזור, אף כי סין מינתה שליחים לנושא הסורי ולסכסוך הישראלי-פלסטיני.

סין הצטרפה לקבוצת המדינות המספקות נשק למדינות במזרח התיכון, ואף על פי שהיא אינה הספקית הראשית, השאלה המתעוררת – כמו גם בקשר לחלק מן הספקיות האחרות – היא הרצון והיכולת לפקח על זליגת הנשק שסופק לצרכני משנה. טילים נגד כלי שיט מדגמי C-701, C-704 ו-C-705 מתוצרת סין, שסופקו לאיראן או יוצרו שם ברישיון סיני, מצאו את דרכם למורדים החות'ים.¹⁵ טילים מתוצרת סין מהסוגים שמצויים אצל החות'ים נמצאים גם בידי חיזבאללה בלבנון, והסיוע הסיני לארסנל הטיילים בידי איראן מאמצע שנות השמונים – ואחר כך לייצור טילים בידי איראן עצמה – ידוע ומתועד.¹⁶

היחסים במשולש הישראלי-הודי-סיני הם אפוא מורכבים, עדינים ומצריכים מעין הסכמה שלא להסכים בנושאים רבים. מדינות רבות מקיימות בו-זמנית קשרים הדוקים גם עם סין וגם עם הודו, אבל למעטות מהן יש "רגישויות" כאלו שיש לישראל. סין מספקת סיוע צבאי לפקיסטן, שבה רואה הודו את הסכנה העיקרית ומשום כך היא מתחמשת בנשק שמקורו, בין השאר, בישראל. סין גם מספקת סיוע צבאי לאיראן שחלקו מגיע לחיזבאללה – ציר שבו רואה ישראל את האיום הראשי לביטחונה. ישראל, כאמור, היא בין ספקיות הנשק הגדולות להודו – מדינה שמאתגרת את החזון של נשיא סין, שבמרכזו הפיכתה של סין למעצמה עולמית. בחזון זה יש פרקים שבהם יש לישראל עניין ותועלת, כמו למשל יוזמת התייבוי הימי והיבשתי מערבה. ישראל מעוניינת במעורבות כלכלית בהגשמת החזון וכן בבנק האסייתי AIIB, גם אם יוזמות אלו נתקלו בחשדנות אמריקאית, אבל היא לא תוכל או לא תרצה להתעלם מהשיקולים האמריקאיים, אם בזמן כלשהו בעתיד יתגלע בין סין לארצות-הברית סכסוך שיחייב עיון מחודש במארג היחסים במשולש ארצות-הברית-סין-ישראל.

אף שקשה לצפות לשינוי משמעותי בגישתן המדינית של סין והודו לישראל בכל הקשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני, ואין להתנות ולהתלות את שיתוף הפעולה הכלכלי והביטחוני עמן בשיפור דפוס הצבעותיהן בארגונים בינלאומיים, חשוב להמשיך את הדיאלוג המדיני עמן. בשלב זה מביא הדיאלוג הישגים צנועים, אך הוא עשוי להתרחב עם שינויים שיחולו במציאות המדינית במזרח התיכון, או עם הגברת העניין של סין או הודו בהיבטים המדיניים של הסכסוכים השונים במזרח התיכון.

מכל אלו עולה שניהול הקשרים עם שתי המעצמות האסיאתיות מחייב תיאום רב-זרועי בתוך הממשלה, ובינה לבין המגזר הפרטי. ניהול הקשרים גם מחייב התחשבות בהסתכלות ובהתנהלות האמריקאית מול סין והודו, וגם מול מדינות אחרות כמו אוסטרליה, יפן או סינגפור, שעמן מנהלת ישראל מערכת יחסים ענפה.

הגלובליזציה והעצמתן הכלכלית של מדינות וחברות חדשות, שלא היו עד לפני שנים ספורות חלק משמעותי בזירה הבינלאומית, יוצרות גם את הצורך של מדינות גדולות כקטנות להשתלב בזירה הזו, אבל גם להגן על משאביהן האנושיים, הטכנולוגיים והטבעיים. ישראל מצויה רק בתחילתו של התהליך להכנת מנגנוני ההגנה הללו, והיא יכולה בוודאי להיעזר בניסיוןן של מדינות אחרות בתחום זה כדי להשלימו. בעזרת מנגנונים אלו היא תוכל לנהל את ההזדמנויות ואת הסיכונים הטמונים במארג היחסים.

הערות

- 1 Full Text of Xi Jinping's Report at 19th CPC National Congress", *Xinhua*, November 3, 2017, <https://bit.ly/2FgUqmL>
- 2 שם. עמ' 5.
- 3 שם. עמ' 48.
- 4 Hillary Clinton, "America's Pacific Century", *Foreign Policy*, October 21, 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>
- 5 The White House, "National Security Strategy of the United States of America", December 2017, pp. 2, 25, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- 6 Department of Defense, "Summary of the National 2018 Defense Strategy of the United States of America," pp. 4, https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf?mod=article_inline
- 7 "National Security Strategy", pp. 21.
- 8 Louise Tillin, "US-Israel-India-Strategic Axis", *BBC*, September 9, 2003; and "Israel and India Seal Radar deal", *BBC*, March 5, 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3092726.stm
- 9 בביקורו של נתניהו עלתה לדיון עסקת אספקת טילי נ"ט מתוצרת 'רפאל' בשווי של 500 מיליון דולר. נתניהו הודיע כי בעקבות התערבותו העסקה עדיין בתוקף. Joshua Davidovich, "Netanyahu Says \$500m Israel-India Arms Deal Back on the Table", *Times of Israel*, January 17, 2018, <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-says-500m-israel-india-arms-deal-back-on-the-table/>

- 10 "הודו – סקירה כלכלית 2017", מכון היצוא, 12 באפריל 2017, <http://www.export.gov.il/files/economy/indiaecoreport2017.pdf?redirect=no>
- 11 ראו סקירה מקפת על יחסי סין־הודו Ivan Lidarev, "2017: A Tough Year for China-India Relations", *The Diplomat*, January 4, 2018, <https://thediplomat.com/2018/01/2017-a-tough-year-for-china-india-relations>;
- 12 India's Ministry of External Affairs, "Delhi Declaration of the ASEAN-India Commemorative Summit to Mark the 25th Anniversary of ASEAN-India Dialogue Relations", January 25, 2018, <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/29386/Delhi+Declaration+of+the+ASEAN+India+Commemorative+Summit+to+mark+the+25th+Anniversary+of+ASEANIndia+Dialogue+Relations>
- 13 C. Uday Bhaskar, "How India and Asean are Working Together Without Pushing China Away", *South China Morning Post*, January 31, 2018, <https://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/2131319/how-india-and-asean-are-working-together-without-pushing>
- 14 Reserve Bank of India: Press Release, 2017-18 התקציב של שנת הרבעון הראשון של 16.1 September 15, 2017, https://rbi.org.in/Scripts/BS_PressReleaseDisplay.aspx?prid=41684
- 15 Minnie Chan Minnie, "China Battles Fierce Competition and Quality Issues in Fight for Weapons Sales", *South China Morning Post*, October 31, 2016, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2039880/china-battles-fierce-competition-and-quality-issues>
- 16 ראו למשל: *China-Iran: A Limited Partnership*, CENTRA Technology, Inc. Report for the US-China Economic and Security Review Commission, April 2013, pp. 35-44, <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China-Iran--A%20Limited%20Partnership.pdf>